

ABD hegemonyası ve bölgesel modelleme politikası: Kuramsal çerçeve

Davut Ateş*

Özet

Bu çalışmada, yaklaşık son yirmi yıldır yaygınlaşan biçimde başvurulan bir hegemonya politikası olan “bölgesel modelleme”nin uluslararası ilişkiler kuramında nasıl bir yerinin olduğu incelenecektir. Serbest piyasa ilkeleri, demokratik normlar ve sivil toplum kriterleri çerçevesinde yapılan modelleme ile bölgesel düzeydeki bir kısım devletler pozitif veya negatif olarak örneklenmekte; böylelikle küresel ölçekte bütün devletlerin devlet oluş biçimlerinin tekilleştirilmesi hedeflenmektedir. Halihazırdaki uluslararası sistemin tek kutuplu olduğu ve ABD’nin bu sistem içinde hegemon vaziyette bulunduğu gerçekleri dikkate alındığında; dünyanın gelişmekte ve gelişmemiş bölgelerindeki devletlerin öne sürülen modeller doğrultusunda dönüştürülmesi girişiminin belli başlı kuramsal yaklaşımlarla ilişkilendirilmesi, bugünün dünya politikasının anlaşılmasına belirli ölçüde katkı yapabilecektir.

Anahtar Sözcükler: Hegemonya; bölgesel modelleme; uluslararası ilişkiler kuramı; gerçekçilik; liberalizm; oluşturmacılık.

* Dr., Dış Ticaret Müsteşarlığı, atesdavut@yahoo.com

U.S. hegemony and the policy of regional modeling: Theoretical framework

Davut Ateş

Abstract

In this essay, “regional modeling” that has been increasingly applied as an hegemonic policy almost for the last twenty years is examined with a view to clarify the locus of that policy in international relation theory. Some states at regional level are exemplified through modeling based on free market principles, democratic norms and civil society; so that it is targeted that form of statehood of all states at global scale is singularized. Taking into account the reality that current international system is unipolar in which U.S. is the hegemonic power; to connect the initiation of transforming states in developing and underdeveloped regions in line with the models proposed, with the main theoretical approaches in international relations might contribute to a certain extent to understanding current world politics.

Keywords: Hegemony; regional modeling; international relations theory; realism; liberalism; constructivism.

Giriş

Serbest piyasa ekonomisi, demokrasi ve sivil toplum değerlerinin artık küreselleştiği ve bu değerler temelinde yapılan devletlerin uluslararası ilişkilerde normal devletler olarak yer alabileceğine ilişkin geniş bir kabul oluşmuştur. Bu değerlerin ve ilkelerin batılı modelde değişen versiyonlarda var olduğu kuşkusuzdur. Dünyanın öteki bölgelerindeki devletlerin de bu model doğrultusunda kendilerini yenilemeleri beklenmektedir. Bu beklentinin geri planında; söz konusu ilkelere göre düzenlenmiş devletler arasında savaş ihtimalinin azalacağı ve dünyanın daha barışçıl hale geleceği düşüncesi bulunmaktadır (Laffey, 2003, s. 590). Ancak, gelişmiş ülkeler dışındaki bölgelerdeki devletlerin bu doğrultuda nasıl dönüştürüleceği önemli bir sorundur. Sorunun kısmen aşılması amacıyla, bölgesel düzeyde bu değerleri kısmen kabullendiği varsayılan bazı devletler bölgenin geri kalanına barışçıl yöntemlerle veya savaş yoluyla model biçiminde arz edilmektedir.

Bölgesel modelleme, ülkelerin iç yapılarının değişimini öngören bir politikadır; ilk yansıması da çoğu durumda rejim değişikliği şeklinde olmaktadır (Girdner, 2005, s. 41). Bazı ülkelerin sadece dış politikalarının değiştirilmesi amacıyla hegemonya¹ tarafından uygulanan politikalar veya yapılan savaşlar bölgesel modelleme çerçevesinde değerlendirilmemelidir. Örneğin, Birinci Körfez Savaşı ile 1990'ların ortasında Sırbistan'a yapılan müdahaleler bu kapsamdadır. Her ikisinde de amaç, hedef ülkenin iç yapısı değil, komşularıyla ilişkilerinin normalleştirilmesidir. Oysa, Afganistan ve İkinci Körfez Savaşı doğrudan doğruya söz konusu ülkelerin iç yapılarının değiştirilmesini ve bölgede birer model yaratılmasını hedeflemiş, modelin tanımlanmasında ise demokrasiye vurgu yapılmıştır (Ish-Shalom, 2006, s. 584-587). Bu çalışmada ele alınan konu, uluslararası ilişkiler kuramlarınca yapılmaya çalışıldığı gibi devletler arası ilişkilerde bir kısım genel geçer kuralların tespit edilmesi amacıyla yapılan modelleme değildir.² “Bölgesel modelleme” tamlamasından da anlaşılacağı üzere; bu çalışmada sözü edilen modelleme, tek kutuplu uluslararası ilişkiler düzeninde hegemonya tarafından bir kısım devletlerin sahip olduğu ekonomik, siyasal veya toplumsal düzenin değiştirilmesi amacıyla başvurulmuş bir çeşit dış politika aracıdır. Bu yüzden, çalışmanın amacı, modelleme yoluyla devletler arasında genel geçer kuralların tespit edilmesi değil; tek kutuplu dünyada hegemonyanın, modelleme yoluyla öteki devletlerin devlet oluş biçimlerine müdahale mantığının aydınlatılması ve bu sürecin belli başlı uluslararası ilişkiler kuramları çerçevesinde nasıl kavramlaştırılabileceğinin incelenmesidir. Ayrıca, bu çalışmada tartışılan “bölgesel modelleme”, bölgesel bütünleşme kapsamında ele alınan bölgeselleşme (Edström ve Wiss, 2007, s. 13-15) de değildir. Bölgeselleşmede, bir kısım alanlarda devletler arasında bütünleşmeye dayalı bir süreç hakimdir. Oysa bölgesel modellemedeki ana unsur, hegemonya tarafından bölgesel bazda yürütülen, ancak hedefleri itibariyle küresel olan benzeştirme politikasıdır.

Ekonomik, siyasal veya toplumsal göstergelerde bir kısım ülkelerin modellenmesine ilişkin çalışmalar genellikle ülke içi dengeler çerçevesinde yapılmakta (Fuller, 2004; Carney, 2005; Deshazo v diğer., 2007; Stobdan, 2006), söz konusu eğilim küresel düzen ve uluslararası ilişkiler kuramları kapsamında değerlendirilmemektedir. Bölgesel modellemenin uluslararası ilişkiler kuramıyla ilişkilendirilmemesi veya içinde bulunulan tek kutupluluk ya da Amerikan hegemonyası çerçevesinde ele alınmaması nedeniyle, bugün ABD veya bazı

¹ Çalışmadan geçen “hegemonya” kavramı, tek kutuplu uluslararası ilişkiler sisteminde ABD'nin bulunduğu konumu ifade etmek için kullanılmıştır (Cox, 2001, s. 331).

² Örneğin, yeni gerçekçilik veya liberalizm böyle modellemeler yapar. Bkz. (Waltz, 1979; Moravcsik, 1997).

uluslararası örgütlerce bölgeler bazında yapılan modellemelerin bir bütün olarak değerlendirilebilmesi ve dünya politikasında nasıl bir yerinin olduğunun anlaşılması pek mümkün olmamaktadır. Oysa, tek kutupluluk, ABD hegemonyası, bu ülkenin uluslararası örgütler üzerindeki etkisi gibi noktalar düşünüldüğünde; bölgesel modellemenin hegemonyanın araçları listesinde gittikçe artan öneminin anlaşılması olasıdır. Ayrıca, politikanın uluslararası ilişkiler kuramlarında nasıl bir yerinin olduğunun aydınlatılması, küresel ölçekte ortaya çıkmakta olduğu iddia edilen yeni düzenin kavramlaştırılmasına katkı yapabilecektir.

Bu amaçla bu çalışmada, “bölgesel modelleme” politikasının çerçevesi çizilecek; politikanın uygulamadaki sorunlarına girilmeden, tek kutupluluk ve ABD hegemonyası bağlamında uluslararası ilişkiler kuramlarının varsayımlarıyla sahip olduğu bağlar incelenecektir.

Bölgesel modelleme politikası

Tek kutuplu dünyadaki hegemonya konumu nedeniyle ABD'nin ulusal çıkarlarının bütün küreyi kapsadığı konusunda geniş bir kabul vardır (Cronin, 2002/03, s. 31). Siyasal, askeri ve ekonomik alanların hepsinde söz konusu olan bu çıkarlar tabiatıyla ABD'yi uluslararası sistemdeki hegemonyasını korumaya zorlamaktadır. İki kutuplu yapıda kabaca kürenin yarısını ilgilendiren hegemonya, tek kutuplulukla birlikte artık küreselleşmiştir. ABD tarafından dünya üzerinde işleyen bir hegemonya yönetimi kurulması doğrudan ulusal çıkarlarıyla ilgilidir (Jervis, 2002, s. 10-11). Bu amaca yönelik olarak hegemonya tarafından kullanılan araçlar çeşitli olmakla birlikte (uluslararası örgütler, ittifak ilişkileri, ekonomik yardımlar, diplomasi vb.), bunların verimliliğinin artırılması muhatap olunan bölgesel güçlerin kısmen benzer kültüre sahip olmalarına bağlıdır. Kültürün, içinde bulunulan siyasal, toplumsal ve ekonomik yapıya dayalı olarak vücut bulduğu dikkate alındığında; işleyen bir hegemonya tesis edilmesine dönük bilinen araçların etkin kullanımı küresel ölçekte ortak bir kültür yaratılmasıyla yakından ilgilidir (Adler, 1997). Bölgesel modelleme politikası bu amaca dönüktür ve bu nedenle hegemonyanın öteki araçlarını tamamlayıcı mahiyettedir

Halihazırda hegemonya tarafından öne sürülen modelin köşe taşları ekonomik ve siyasal parametrelerden oluşur: Serbest piyasa ekonomisi ve demokratik yönetim tarzı. Tek kutupluluğun ilk on yıllık evresindeki modellemenin içeriği, küreselleşme söylemi çerçevesinde daha çok serbest piyasa ilkelerine göre işleyen bir pazara sahip olmak (Ayoob ve Zierler, 2005, s. 35) biçimindeyken, özellikle 11 Eylül olayıyla³ birlikte demokratikleşme ve sivil toplum boyutları da modelleme kıstasları içinde artan bir ağırlık elde etmeye başlamıştır (Malka ve Alterman, 2006, s. 24). Model olarak arzedilen ülkenin serbest piyasaya sahip olması ve demokratik siyasete imkan veren bir yapıda bulunması bugünkü bölgesel modelliğin en önemli iki ayağını oluşturmaktadır. Bahse konu iki nitelik, hegemonya çıkarları açısından modelleme politikasının sahip olduğu iki hassas işlevi gösterir. *Birincisi*, serbest piyasa yoluyla hegemonyanın küresel ölçekteki ekonomik çıkarlarının korunmasıdır (Girdner, 2004). *İkincisi* ise, demokratik ve sivil yönetim tarzlarının yerleştirilmesiyle hegemonyanın çıkarlarının korunmasında güce başvurmayı asgari düzeye çekerek küresel güvenliğin

³ Devletlerden gelebilecek tehditlere göre donanmış olan ABD savunma teşkilatlarının 11 Eylül olayını engelleyememesi ABD topraklarının güvenliği üzerindeki soru işaretlerini arttırmış (Carter, 2001/02, s. 7-8); küresel ölçekte başlatılan teröre karşı savaşta, terörü beslediği gerekçesiyle bazı ülkelerin toplumsal ve siyasal yapılarının zorla değiştirilmesi aciliyet arzemiştir (Afganistan, Irak).

maliyetinin azaltılmasıdır (Wimelius, 2007, s. 130-131). Bu nedenle bölgesel modelleme politikası, “ABD’nin çıkarına olan, bütün dünyanın çıkarına olacaktır” (Hyde-Price, 2006, s. 10) düşüncesinin bariz bir yansımasıdır.

Hegemonyanın sonuçta ortak kültürel formlarla korunabileceği veya pekiştirilebileceği düşünüldüğünde (Flockhart, 2004, s. 3); gelişmekte olan ve gelişmemiş bölgelerdeki siyasal kültürün serbest piyasa ve demokratikleşme yoluyla batılı ideale yaklaştırılması ve ortak bir kültürel taban yaratılması⁴ amaçlanmaktadır. Bu nokta büyük oranda iletişimle ilgili bir konudur. Küresel ölçekte şiddet içermeyen iletişim biçimlerinin geliştirilmesi için muhataplar arasında ortaklıklar yaratılması zorunludur. Bu kapsamda zihniyet, kültür, dil ve iletişim araçları gibi öğeler ortaklaştırılabildiği takdirde; hem hegemonyanın selametinin temin edileceği, hem de hegemonyanın sürdürülme maliyetinin asgariye indirileceği varsayılır. Bir taraftan serbest piyasa yoluyla küresel pazara eklenilen bölgeler, diğer yandan demokratikleşme yoluyla hegemonyanın sahip olduğu kültürel nitelikleri kazanacaktır. Böylece uluslararası siyasal örgütlenme, hegemonyanın iç politikasındaki yapıya benzetilmiş olacaktır (Ikenberry, 2001b, s. 209-211). Piyasa diline ve demokratik kültüre sahip bölgesel güçlerle hegemonya arasındaki iletişimin hegemonyanın tanımladığı çerçevede cereyan etmesi sağlanmış olacaktır (U.S. Government, 2006, s. 4). Bunun sonucunda taraflar arasında şiddete başvurma gerekçelerinin ortadan kalkacağı beklenir (Malka ve Alterman, 2006, s. 9). Modelleme içeriğinin (serbest piyasa, demokrasi, sivil toplum) küreselleşmenin getirmiş olduğu nesnel bir gelişme biçiminde arzedilmesi, modelleme politikası ile hegemonya arasında öznel bir ilişki olmadığının iddia edilmesine zemin hazırlar.⁵ Oysa halihazırdaki küreselleşme söylemi büyük ölçüde ABD liderliğindeki uluslararası sistemi anlatmaktadır (Cronin, 2002/03, s. 34). Böyle bir nesnelleştirme gereği, uluslararası siyasetin hala egemen devletler arasında cereyan etmesinden ve modellemenin aslında hegemonyanın bir dış politika aracı olmasından kaynaklanır (Cohen ve Dale, 2005).

ABD açısından tek kutuplulukta sıklıkla başvuru yapılan modellemenin içeriğinin iki kutuplu yapıdaki içeriğin bir devamı olduğu da görülmektedir. Sovyetler Birliği, özel mülkiyeti ve bireysel özgürlükleri tanımayan bir ideolojinin fiili temsilcisi görülüp düşman ilan edilirken; ABD, özel mülkiyeti ve bireysel özgürlükleri kutsayan, demokratik yönetim tarzını tanıyan ve batıyla özdeşleşmiş olan liberal demokrasinin temsilciliğini ve muhafızlığını üstlenen güç olarak belirlemiştir. İçerik itibarıyla iki kutupluluk ile tek kutuplulukta söylemler birbirini tamamlayıcı görünmektedir (Epstein ve diğer., 2007, s. 28). Soğuk Savaş’ın sonuyla birlikte ABD’nin temsil ettiği alternatifin biricikleşmesi, doğal olarak dünyadaki bütün ülkeleri bu alternatifini benimseme zorunluluğuyla başbaşa bıraktığı gibi; ABD’yi de neredeyse Birinci Dünya Savaşı döneminden miras kalan Wilsoncu ideali (Edström ve Wiss, 2007, s. 12) bugünkü tek kutuplu dünyada gerçekleştirme yükümlülüğüyle yüzyüze getirmiştir.⁶ Dolayısıyla hegemonyanın ulusal çıkarları ile ideallerin gerçekleştirilmesi arasındaki gerginlik; bugün hem ABD dış politikasının belirlenme

⁴ İkinci Dünya Savaşı sonrasında Batı Avrupa ve Japonya’nın dönüşümü bu doğrultudadır (Brzezinski, 2003/2004, s. 5-6).

⁵ Bazı Orta Doğu ülkeleri ile Venezuela bağlamında, demokrasinin küresel bir değer olarak arzedilmesiyle ABD çıkarları arasındaki ilişkinin varlığı konusundaki bir tartışma için bkz. (Girdner, 2005).

⁶ Soğuk Savaş yıllarında ABD tarafından birçok ülkedeki demokratik sürece müdahale edilmesi ve Sovyet yanlısı olabilecek hükümetlerin devrilmeye çalışılması veya birçok ülkenin otoriter hükümetleriyle işbirliği yapılması; Sovyet tehdidinin her an hissediliyor olmasıyla meşrulaştırılmıştır. Oysa tek kutuplu dünyada böyle bir meşrulaştırma mekanizması, en azından büyük devletlerden gelebilecek tehditler bağlamında, kalmamıştır (Carter, 2001/02, s. 5-6).

sürecinde hem de uygulanan politikaların küresel ölçekteki yansımalarında kendisini hissettirmektedir (Krebs ve Lobasz, 2007, 425-430).

Bölgesel modelleme politikasının küresel ölçekte nasıl uygulandığına bakıldığında; herşeyden önce herhangi bir beşeri birliktelikte başvuru olan “sosyal modelleme”ye (Resnyansky, 2007) benzediği görülür. Tek kutuplu dünyada hegemonya konumunda bulunan ABD, öteki ülkeleri pozitif veya negatif olarak uluslararası sistem içinde örneklemektedir. Pozitif modellenen ülkelerin, modelleme kriterleri (serbest piyasa, demokrasi, sivil toplum) itibarıyla batılı modele yaklaşmakta olduğu varsayılır. Öteki bölge ülkelerinin bu modeli takip etmesi gerektiği dayatılır. Bazı ülkelerin batılı modelin benimsetilmesine karşı gösterdikleri direnç ise, bunların negatif biçimde modellenmesiyle sonuçlanır. Öteki ülkelerin negatif örnekleri takip etmemesi gerektiği salık verilir. Bir ülkenin pozitif veya negatif modellenmesi hegemonya ile söz konusu ülke arasındaki ilişkinin akışını da büyük ölçüde belirlemektedir. Pozitif durumdaki ülke, olumlu diplomatik ilişkiler, ekonomik yardımlar veya askeri olarak ABD korumasına alınarak ödüllendirilirken; negatif kapsamındaki ülke, diplomatik önlemler, ekonomik ambargo veya ABD tarafından askeri araçlarla tehdit edilerek uluslararası sistemden soyutlanır ve cezalandırılır.

Bölgesel modelleme politikası her ne kadar hegemonya ile bölgesel güçler arasında etkileşim içerisinde uygulanıyorsa da; politikanın daha çok hegemonyanın çıkarları çerçevesinde işlediği görülmektedir. Bir ülkenin pozitif veya negatif biçimde modellenmesindeki karar verici unsurlar büyük oranda hegemonyanın küresel veya bölgesel çıkarlarıdır. Zaten politikanın uluslararası ilişkiler kuramıyla ilişkilendirilmesi ve bu çerçevede ne gibi çağrışımları olduğunun anlaşılmasındaki önem de buradan kaynaklanmaktadır. İçinde bulunulan tek kutuplu uluslararası ilişkiler sisteminde hegemonya konumunda bulunan ABD'nin, küresel ölçekte işleyen bir düzeni kurumsallaştırmaya çalışması ve bu amaca yönelik olarak bölgesel modelleme politikasına başvurması, kuramsal bir kısım altyapıyı da zorunlu kılmaktadır. Bu nedenle, politikanın belli başlı uluslararası ilişkiler yaklaşımları çerçevesinde nasıl bir yerinin olduğunun belirlenmesi önem arz etmektedir.

Bölgesel modelleme politikasının kuramsal çerçevesi

Bölgesel modelleme; belli bir bölgedeki ülkeler grubunun siyasal, ekonomik veya toplumsal düzenlerinin hegemonya tarafından belirlenen kriterler doğrultusunda barışçıl veya şiddete dayalı olarak dönüştürülmesi amacıyla, söz konusu bölgedeki bir veya birkaç ülkenin sahip olduğu sistemin pozitif olarak bütün bölge ülkelerince benimsenmesi; negatif olarak ise kaçınılması gereken örnekler biçiminde sunulmasıdır. Tek kutuplu dünyada ABD liderliğindeki küresel hegemonya tarafından sıklıkla başvuru olan bölgesel modelleme politikasının uluslararası ilişkiler kuramı çerçevesinde nasıl kavramlaştırılabileceği, büyük ölçüde her bir kuramsal yaklaşımın temel varsayımları kapsamında ele alınabilecek bir konudur. Bölgesel modelleme, nihayetinde devletler arası ilişkilerle alakalıdır ve bu nedenle kuramla ilişkilendirilmesi bugünkü dünya politikasının anlaşılması için önemlidir. Bu kapsamda, konuya genel olarak üç ana kuramsal yaklaşım açısından bakılacaktır: Gerçekçilik, liberalizm ve oluşturmacılık (constructivism). Bölgesel modelleme politikasını söz konusu yaklaşımların her bir varsayımıyla ilişkilendirme imkanı bulunmakla birlikte, burada, bölgesel modellemenin anlaşılmasında en fazla ilgili olduğu düşünülen varsayımlar dahilinde bir inceleme yapılacaktır.⁷

⁷ Yapılan inceleme doğrultusunda hazırlanan bir şema Tablo 1'de sunulmuştur.

Gerçekçilik

Varsayım 1 Devletlerin özerkliği ve dış politika: -Devletler uluslararası ilişkilerde karar verici aktörlerdir; ulusal çıkarlarının gerekleri doğrultusunda hareket ederler; bu süreçte birçok dış politika aracından yararlanırlar- (Morgenthau, 1992; Carr, 1964; Waltz, 1979). Bu açıdan konuya bakıldığında, serbest piyasa ve demokratikleşme bağlamında yapılan bölgesel modelleme bugünkü hegemonyanın dış politika araçlarından biri olarak değerlendirilebilir (Epstein ve diğer., 2007). Bugünün uluslararası sisteminin tanımlayıcı niteliği tek kutupluluktur. Bu yüzden, hegemon konumdaki ülkenin bu gerçeği göz önünde bulundurarak öteki devletlerle ilişki kurması doğaldır. Ancak, hegemonya ile bölgesel güçler arasında kurulan iletişimin tek yönlü cereyan etmesi söz konusu değildir. Bölgesel modelleme yoluyla küresel yönetimi kolaylaştırmaya çalışan hegemonyanın çıkarları dünya ölçeğinde takip edilirken (Cohen ve Dale, 2005), hegemonya ile modellik bağı üzerinden pozitif ilişkiye geçen bölgesel güçler de bu süreçte kendi ülkelerinin ulusal çıkarlarının gerçekleştirilmesi doğrultusunda hareket etmiş olur. Zira hegemonya tarafından diplomatik, ekonomik ve askeri alanlarda destekleniyor olmak, söz konusu bölgesel güçlerin hem güvenliklerini artırıcı hem de ülkelerinin refahını yükseltici etkilere sahiptir. Pozitif durumda ödül olarak algılanabilecek bu kazançlar, negatif durumda ise cezalandırmaya dönüşebilmektedir. Dolayısıyla, bölgesel modelleme politikası, tek kutuplu düzende hem hegemonya hem de bölgesel güçlere ek bir dış politika aracı sağlamış vaziyettedir.

Varsayım 2 Devletlerin iç organizasyon bağıışıklığı: -Devletler, üzerinde kurulu oldukları toprak parçası ve onun üstünde yaşayan insanlar üzerinde egemendirler. Bu nedenle, uluslararası ilişkilerin işleyişi devletlerin iç organizasyon biçimleri incelenerek anlaşılabilir- (Waltz, 1979, s. 64). Yeni klasik gerçekçi yaklaşımlar; siyasal, ekonomik, toplumsal veya kültürel alanlarda devletlerin iç organizasyon biçimlerini inceliyor olsa da; bu incelemeler genellikle, bu alanlardaki organizasyon biçimlerinin devletlerin dış politikasına yansımaları bağlamında yapılmaktadır (Zakaria, 1998, s. 14-18). Dolayısıyla, gerçekçi yaklaşımlar kuramsal olarak, hem devletlerin dış politikalarında birbirlerinin iç işlerine karışmadıklarını, hem de devletlerin iç yapılarının uluslararası politikanın bir parçası olmadığını varsayar. Oysa bölgesel modelleme politikasıyla, hegemonya öteki devletlerin iç organizasyonlarını şekillendirmeye çalışmaktadır. Kuram ile pratik arasındaki bu fark aslında gerçekçi varsayım dahilinde açıklanabilecek bir olgudur. Zira dünyanın en güçlü ülkesi olarak uluslararası sistemde bulunan ABD'nin, ulusal çıkarları gereği öteki devletlerin iç işlerine karışması, sonuçta bu ülkenin sahip olduğu gücün devletler arası politikaya yansımalarından başka bir şey değildir. Tek kutuplu yapıda tanık olunan gelişme, hegemonya vaziyetindeki devletin ötekileri kendi öncelikleri doğrultusunda biçimlendirme girişimidir. Böyle bir girişim vardır, çünkü ABD'nin bu politikasını dengeleyebilecek veya dizginleyebilecek başka bir güç bulunmamaktadır.

Varsayım 3 Devletlerin en güçlü olma eğilimi: -Uluslararası sistem içinde devletler en güçlü olma eğilimindedirler- (Gilpin, 1981, s. 30-31; Mearsheimer, 2001, s. 33). Bölgesel modelleme, tek kutuplu dünyada tanık olunan hegemonyanın doğal uzantısıdır. Hegemonyanın ülkelerin iç işlerine karışır biçimde onların devlet oluş şartlarına müdahale ettiği bir vakiyettir. Bugünkü uluslararası düzenin tek kutuplu olduğu ve hegemonyanın gücünün yakın gelecekte başka ülkelere dengelenme imkanı bulunmadığı gerçeği dikkate alındığında (Wohlforth, 1999, s. 40); hegemonyanın önümüzde bulunan gerçekliğin gerekleri doğrultusunda hareket ettiği sonucuna varılabilir. Zaten, gerçekçiliğin saldırgan yorumları, anarşik ortamın güçlü devletlere en güçlü olmayı dayattığını; bu nedenle güçlü devletlerin

nihai amacının bir dünya devleti haline gelmek olduğunu varsayarak (Taliaferro, 2000/01, s. 135); bugünkü hegemonyanın konumunu açıklamaya çalışır. Bu süreçte başvurulan bölgesel modelleme de tek kutuplu yapıdaki hegemonyanın, saldırgan gerçekçiliğin varsayımı çerçevesinde (Hyde-Price, 2006, s. 9-10), küresel ölçekte kurumsallaşmasının araçlarından biri gibi görünmektedir.

Gerçekçiliğin farklı yorumlarına ait varsayımlar çerçevesinde; bölgesel modelleme politikasının bugünün tek kutuplu sisteminde hegemonya vaziyetinde bulunan ABD'nin, hem sistem içindeki gücünü ekserileştirmek -böylece güvenliğin de en iyi biçimde temin edileceği varsayılır- (Mearsheimer, 2001, s. 21), hem de sahip olduğu güçlü konumu koruyabilmek için öteki devletlerin devlet oluş koşullarını biçimlendirmek amacıyla başvurduğu önemli bir dış politika aracı olduğu söylenebilir. Gerçekçiliğin, devletlerin iç yapılarına ilişkin bağımsızlık varsayımı bu kapsamda bölgesel modelleme politikasıyla çelişkili değildir. Bugünün gerçekliği tek kutupluluk ve onun içinde ABD hegemonyasının varlığı olduğuna göre, öteki devletlerin iç işlerinin bağımsızlığı varsayımı resmi anlamda işlerliğini sürdürmektedir. Zira ABD, öteki ülkelerin yönetimini doğrudan devralmak veya resmi olarak imparatorluk haline gelmek gibi bir girişim sergilememekte; devletlerin iç özerkliğini tanımakla birlikte, gayri resmi yollarla onların sahip olduğu iç yapıların belirli öncelikler çerçevesinde yeniden biçimlendirilmesine çalışmaktadır.

Liberalizm

Varsayım 1 Rasyonellik: -İnsan rasyonel bir varlıktır. İnsanların oluşturmuş olduğu sosyal birliktelikler de benzer rasyonelliğe sahiptir (Moravcsik, 1997, s. 516-517). İnsanlar veya devletler arasındaki çıkarların doğal uyumu veya uyumsuzluğu görünmeyen piyasa elince temin edilir (Evans ve Newnham, 1998)-. Uluslararası sistemin tek kutuplu hale gelmesi ve bu düzen içinde ABD'nin hegemonya konumunda bulunması; hem hegemonyanın, hem de bölgesel güçlerin çıkarlarının rasyonel aktörler olduğu varsayılan devletlerce nasıl tanımlanması gerektiği konusunda bir çerçeve sunmaktadır. Buradan, bölgesel modelleme politikası kapsamında öteki ülkelerin devlet oluş biçimlerini belirli kıstaslar doğrultusunda şekillendirmeye çalışan hegemonya ile bu sürece katılan veya buna direnen bölgesel güçlerin sahip olduğu rasyonelliğin tek kutuplulukça belirlendiği sonucu çıkmaktadır. Bununla birlikte, yapılan modellemenin içeriği (serbest piyasa, demokratikleşme, sivil toplum) göz önüne alındığında; hegemonyanın öteki devletlerin sahip olduğu rasyonelliği belirli öncelikler ekseninde biçimlendirme gayretinde olduğu görülmektedir. Sonuçta, negatif modelleme kapsamındaki ülkelerin bu kıstasları taşımadığı, dolayısıyla liberal çerçevede tanımlanan rasyonelliğe sahip olmadığı varsayılarak; bu durumun dünya ölçeğinde "görünmez el" in yönetimini engellediği sonucuna varılır. Bütün ülkeler modelleme kıstasları çerçevesinde belirlenen yapıya kavuştuğunda; insanlar ve sosyal birliktelikler arasındaki çıkarların uyumu doğal biçimde sağlanacak, uyumlaştırma sürecinde farklı rasyonelliklerden kaynaklanan çatışmalar veya savaşlar da ortadan kalkacaktır. Bu nedenle bölgesel modelleme politikası, liberal kuramın rasyonellik varsayımına küresel ölçekte işlerlik kazandırmaya katkı sağlayan önemli bir araçtır. Liberal çerçevede tanımlanan rasyonelliğin daha çok piyasa merkezli olduğu (Lang, 2006, s. 115) hesaba katıldığında, bölgesel modelleme politikasıyla öteki toplumların piyasaya (maddeye) bağımlı biçimde rasyonellik sahibi olmaları hedeflenmektedir.

Varsayım 2 Temsil: -Sosyal üniteler bir kısım bireyleri veya toplumsal kesimleri temsil ederler. Dolayısıyla devletler kendi başlarına hareket eden aktörler değil, temsil

ettikleri kitlelerin çıkarları arasındaki dengelere göre hareket eden varlıklardır (Moravcsik, 1997, s. 518-520)-. Tek kutuplu sistemde hegemonya vaziyetindeki ABD de, sonuçta ülke içindeki farklı kesimlerin çıkarları veya beklentileri doğrultusunda hareket etmektedir. Bu nedenle, hegemonyanın öteki ülkelerin iç organizasyonlarını değiştirmeye çalışması ve bunun için bölgesel modelleme politikasını kullanması, ABD içindeki çıkar gruplarının tutumlarının dışarıya yansımalarıdır. Aynı şekilde, hegemonyanın modelleme sürecine pozitif biçimde katılan bölgesel güçlerin bu tercihlerini de ülke içindeki çıkar gruplarının seçimleri belirlemektedir. Buradan çıkan bir diğer sonuç ise, modelleme sürecine negatif biçimde katılan bölgesel güçlerin bu davranışını da ülke içindeki baskın grupların belirlediğidir. Ancak, bireylerin ve sosyal grupların devletin politikalarının ortaya çıkışında ne kadar temsil edilebildiği sorusu (Gartzke, 2004, s. 781-782), bölgesel modellemenin liberal varsayımlarda nasıl bir yerinin olabileceği konusunda önemli bir ipucu vermektedir. Temsilin ortaya çıkabilmesi için öyle veya böyle bireylerin veya toplumsal aktörlerin devlet aygıtına erişim kanallarının bulunması gerekir. Bu olanak her çeşit devlette değişen derecelerde bir biçimde vardır. Yani, en uç noktalarda otoriter ve demokratik yönetim biçimlerinin olduğu kabul edilirse; her ikisinde ve bunların arasındaki öteki devlet biçimlerinde de temsil belirli oranlarda vardır. Otoriterliğe doğru gidildikçe temsilin toplumsal tabanının daraldığı, demokrasiye yaklaşıldıkça bu tabanın genişlediği öngörülür. Bugünkü hegemonyanın sahip olduğu yönetim biçiminin demokrasi olduğu ve temsil olgusunu ekseri düzeyde yansıttığı hesaba katıldığında; modelleme politikası çerçevesinde bölgesel güçlerin de benzer yönetim biçimine sahip olmalarının dünya ölçeğindeki temsili genişleteceği, bireylerin ve aktörlerin rasyonel hareket etmelerini teşvik edeceği, bu gelişmelerin hegemonya yönetimini kolaylaştıracağı ve sonuçta uluslararası sistemdeki savaşların asgariye indirebileceği beklenir.⁸ Bu yüzden modelleme kıstasları arasındaki bağ elzemdir. Öteki ülkelerin serbest piyasa kurallarını benimsemeleri ve eşzamanlı olarak demokratikleşme sürecine girmeleri birbirine bağlıdır. Hegemonya tarafından kullanılan bölgesel modelleme, liberal kuramın temsil varsayımını küresel ölçekte yaygınlaştırmaya yarayan önemli bir araçtır.

Varsayım 3 Karşılıklı bağımlılık: -Devletler arasındaki karşılıklı bağımlılık, onların dış politika davranışlarına yansır (Moravcsik, 1997, s. 520-521)-. Ekonomik ilişkilerin küreselleşmesi ve bu kapsamda bireylerin ve toplumların çıkarlarının birbirine daha fazla bağımlı hale gelmesi; temsili işlevleri bulunan devletlerin de birbirlerine bağımlı olmalarına yol açmıştır. Dolayısıyla, içinde bulunulan uluslararası sistemin tanımlayıcı niteliklerinden biri “karşılıklı bağımlılıktır”. Her ne kadar tek kutupluluk içerisinde ABD en güçlü devlet konumunda bulunsun da; ABD’nin küresel ölçekteki ulusal çıkarlarıyla öteki bölgesel güçlerin ulusal çıkarları ekonomi, diplomasi, savunma, çevre gibi birçok alanda birbirine bağımlıdır. Hegemonya tarafından başvuru alan bölgesel modelleme bu bağımlılık ilişkisinin doğal sonucudur. Modelleme politikasındaki aktörler -hegemonya ve bölgesel güçler-; birbirleri üzerinde mutlak bir egemenliğe sahip olmaktan ziyade, uygulayacakları politikaların birbirlerini etkilemesinin farkında olarak birbirleriyle etkileşim halindedir. Bundan dolayı bölgesel modelleme politikasında hem hegemonyanın hem de bölgesel güçlerin çıkarları mevcuttur. Bu durum, hegemonyanın öteki devletleri modele benzetme girişimine birçok bölgesel gücün kendi istekleriyle katılımını da açıklar.

⁸ Demokratik yönetim biçimine sahip devletlerin daha az saldırgan dış politika izleyeceği varsayılmakla birlikte; demokratik ülkelerin uluslararası sistemdeki savaşların engellenmesinde daha az güvenilir müttefikler olduğu da iddia edilir (Gartzke, 2004, s. 780-782).

Rasyonellik, temsil ve karşılıklı bağımlılık varsayımları çerçevesinde, hegemonya ve öteki ülkeler arasında cereyan eden bölgesel modelleme politikasının liberal kuramın öncelikleriyle uyumlu olduğu söylenebilir. Piyasa ekonomisi, demokratik yönetim, sivil toplum, özgürlükler ve hukukun üstünlüğüne yapılan vurgu bu uyumun göstergesidir. Zira bu değerler öncelikle ABD ile özdeşleştirilmekte ve dünya ölçeğinde yaygınlaştırılmaya çalışılmaktadır (Nye, 2004). Ayrıca, ülkeler ve bölgeler arasında bu türlü ortaklıkların tesis edilmesi, karşılıklı bağımlılığın bir gereği olarak hızlanmıştır. Bunun sonucunda dünya ölçeğindeki ortak güvenlik anlayışının gelişmesi ve yerleşmesi de mümkün olacaktır. Tek kutuplu yapıya geçildiğinden beri demokratik barış tezine dayalı varsayımların (Ish-Shalom, 2006, s. 575) ABD'nin dış politikasında sıkça başvurulan söylemlerden biri olması, uluslararası örgütler yoluyla küresel yönetim alanında yapılan çalışmaların yoğunluk kazanması; bölgesel modellemeye hegemonya tarafından liberal kuram ekseninde başvurulduğunu gösterir. Zaten modelleme çalışmalarının kısmen uluslararası örgütler (BM, Dünya Bankası, IMF ve DTÖ gibi) vasıtasıyla icra edildiği düşünüldüğünde, yapılan modellemenin hegemonya ile doğrudan ilişkisinin kurulması ve öznelliğinin eleştirilmesi imkanı da daralmaktadır. Böylece, birçok ülkenin üyesi olduğu uluslararası örgütçe yapılan modellemelerin genel geçer doğrular gibi kabul edilmesi daha muhtemel olmaktadır. Ülkelerin serbest piyasa koşullarını ve demokratik kültürü benimsemeleri neticesinde, hegemonya liderliğinde küresel bazda işleyen barışçıl bir uluslararası düzen oluşturulabileceği ve bunun herkesin çıkarına olacağı varsayılır (Dobriansky, 2003, s. 25-27).

Oluşturmacılık

Varsayım 1 Sosyal gerçekliğin sürekli oluşumu: -Sosyal gerçeklik (toplum) bir süreçtir ve sürekli inşaa halindedir (Onuf, 1994, s. 1). Bu kapsamda devletler, devletleri tanımlayan nitelikler ve devletlerin içinde bulunduğu ortam sürekli biçimde dönüşmektedir (Wendt, 1999, s. 247)-. Oluşturmacılık, uluslararası ilişkilerdeki aktörler olan devletlerin ve onların içinde bulunduğu ortam olan anarşinin verili sosyal olgular olmadığını; tarihsel süreçte sosyal etkileşimle inşaa edildiklerini; dolayısıyla hem devletlerin hem de anarşik yapının inşaaasının devam ettiğini; ulusal çıkar, kimlik, kültür gibi sosyal olgulardaki dönüşümlerin (Jepperson ve diğer., 1996, s. 33) tabi olarak devletleri de dönüştüreceğini varsayar. Oluşturmacı yaklaşımda, uluslararası düzende var olduğu kabul edilen anarşinin farklı sınıflarda ele alınabileceği ileri sürülür. Hobbesçu, Lockçu ve Kantçı biçiminde kavramlaştırılan anarşi içindeki devletlerin iletişim biçimlerinin birbirinden farklılıklar arzedeabileceği varsayılır (Wendt, 1999, s. 247). Hobbesçu düzende devletler arasındaki güvensizlik ekseri boyuttur ve bundan dolayı sistem savaşa daha meyyal bir görünüm taşır. Devletler birbirlerini düşman biçiminde algılar (Wendt, 1999, s. 260-263). Lockçu düzende ise, devletler arasında asgari düzeyde de olsa ortak bir kültürel taban vardır. Devletler birbirlerinin varlıklarına saygı duyarlar. Baştan kabul edilmiş dost ve düşman tanımlamaları yoktur. Bunun yerine, sistem içinde birbirlerinin varlıklarına kastetmeyecek biçimde partnerler olarak hayatlarını sürdürmeye çalışırlar (Wendt, 1999, s. 279-283). Oysa Kantçı sistemde devletler arasında ortak bir kültürel taban inşaa edilmiştir ve bundan dolayı devletler arasındaki güvensizlik asgari düzeydedir. Bunun sonucu olarak da sistem barışa daha eğilimlidir. Devletler birbirlerini dost biçiminde tanımlar.⁹ Tek kutuplu sistemde hegemonya tarafından başvurulan bölgesel modelleme politikası, uluslararası sistemin önce Lockçu, ardından Kantçı bir yapıya kavuşturulmasının araçlarından biri olarak değerlendirilebilir. Zira bölgesel bazda amaçlanan

⁹ Oluşturmacı yaklaşımda, Kuzey Amerika, Batı Avrupa ve Japonya'nın oluşturduğu blok Kantçı uluslararası ilişkiler sistemi olarak değerlendirilir (Wendt, 1999, s. 298-299).

ekonomik, siyasal ve toplumsal dönüşümler devletlerin hegemonya tarafından tanımlanan ortak kültürel değerlerde birleşmesi hedefine yöneliktir. Bu süreçte kullanılan bölgesel modelleme politikası, bölgesel güçlerin hegemonya yapısı içinde sosyalleşmesini sağlamaya çalışmaktadır (Flockhart, 2004, s. 5).

Varsayım 2 Kuralın varlığı ve taraflılığı: -Sosyal inşaa her zaman kural koyucudur. Kurallar maddi varlıkları kaynağa dönüştürür. Kural, içeriğinde tarafsız olmadığından; denetim fırsatının yaratılmasında ve faydanın dağıtımında eşitsizliğe dayalı yapı kendiliğinden ortaya çıkar. Kuralı kullanan başkalarını kontrol etme kabiliyeti elde eder (Onuf, 2002). Kurallara dayalı kurumsal-hukuksal düzen; modern hayatı mümkün kılan, sosyal etkileşim için gerekli ortak beklentiyi yaratan yerleşmiş normlar, kurallar ve ilkelerden müteşekkildir (Wendt, 1999, s. 203)-. Tek kutuplu yapı içinde ABD hegemonyası tarafından öteki devletlere dayatılan serbest piyasa ve demokratikleşme günümüz dünya politikasında önemli bir kural olma yolundadır. Bu kuralı tanımayan devletlerin hegemonya tarafından uluslararası sistemden dışlanması beklenen bir sonuçtur. Kural tarafsız olmadığına göre, bölgesel modelleme politikasının emrettiği gereklerin uluslararası sistemde eşitsiz bir yapı yaratması da doğaldır. Buradaki eşitsizlik, bölgesel modellemenin devletler arasında maddi güç dağılımını daha da eşitsiz yapmasından ziyade, politikanın işleyişine ilişkindir. Dünyanın gelişmekte ve gelişmemiş bölgelerindeki devletlerin kendi hallerine bırakıldığında, demokratikleşme ve serbest piyasanın gereklerini yerine getirmesi oldukça kuşkuludur. Oysa, sürecin başlatılmasında ve devam ettirilmesinde hegemonyanın üstlendiği işlevler vazgeçilmezdir. Ayrıca, modellemeden kaynaklanan güç dağılımı hegemonya ve bölgesel güçler arsında ulusal çıkarlar doğrultusunda yeniden paylaşılırken; değişimin, ötekileri hegemonyanın sahip olduğu toplumsal ve siyasal düzene benzetme biçiminde yürütülmesi nedeniyle bölgesel modellemedeki etkileşim kısmen tek yönlüdür. Süreç, ötekileri berikinin kuralına göre hareket etmeye zorlamak şeklinde cereyan etmektedir. Demokrasi ve serbest piyasaya dayalı ortaklıkların bir kural biçiminde dünya ölçeğinde yerleştirilmeye çalışılması, sonuçta küresel ölçekteki beşeri hayatı mümkün kılmaya dönük bir girişimdir. Kuralın yerleşmesinden sonra, bunun nasıl ve hangi kanallarla kimlerin daha fazla çıkarına işleyeceği ise ayrıca tartışılması gereken bir başlıktır. Ancak kuralı yerleştirmeye çalışan hegemonyanın, bu durumun kendi çıkarına olacağına inandığı; sürece ötekilerin katılımını teminen de kendi çıkarına olanın aslında herkesin çıkarına olacağı şeklinde bir söylem geliştirdiği görülmektedir.

Varsayım 3 Çıkarların kolektifleşme eğilimi: -Bencil çıkarlar, halihazırdaki sistemin işleyişinin bir ürünü olup, pratiklerle devam ettirilmediği takdirde ölümler (Wendt, 1999, s. 369). Dört ana değişkenin ortaya çıkması bencil çıkarların daha çok kolektif çıkarlar etrafında tanımlanmasına imkan verecek biçimdedir. Bunlar, karşılıklı bağımlılık, ortak kader (hayatta kalma ve refahın grup bazında algılanması) (Wendt, 1999, s. 349), homojenlik (aktörlerin birbirlerini benzer kabul etmesi) (Wendt, 1999, s. 354) ve oto denetim (aktörlerin rasyonelliğinin gereği olarak kendilerini denetlemesi) (Wendt, 1999, s. 360)-. Tek kutuplu yapıya geçildiğinden beri küreselleşme tartışmalarının artması ve bu kapsamda hegemonya tarafından temsil edilen demokratik ve serbest piyasa ilkelerinin dünya ölçeğinde genel geçer kurallar biçiminde yerleştirilmeye çalışılması; çıkarların kolektifleşmesi sürecinin göstergeleri olarak okunabilir. Devletler arasında kurulan ve geri döndürülmesi olası olmayan bağımlılık ilişkisi herkesin herkesle ilgili olduğu yönünde yeni bir gerçeklik inşaa etmektedir. Çevre kirlenmesi ve nükleer silahlar gibi yeni tehditler, toplumların ortak kader anlayışını ulusal sınırların ötesine taşımakta ve küresel bilincin oluşmasına katkı yapmaktadır. Toplumların hem üretim ve tüketim biçimleri birbirine benzeşme eğiliminde, hem de demokrasi, insan

hakları ve sivil toplum gibi ilkeler etrafında örülen siyasal ve toplumsal örgütlenme biçimleri biricikleşmektedir. Bu da küresel ölçekteki homojenleşmeyi beraberinde getirmektedir. Karşılıklı bağımlılık, ortak kader ve homojenleşme; küresel ölçekte faaliyet gösteren her bir beşeri örgüte yeni bir düşünme zemini hazırlamıştır. Bu gelişme; bireylerin, ekonomik örgütlerin, sosyal ve kültürel yapılanmaların ve nihayetinde devletlerin yeni sorumluluklar (oto denetim) çerçevesinde hareket etmesini zorunlu kılmaktadır. Oluşturmacı bakış açısında, dünyanın bugünkü durumu çıkarların kolektifleşmesinin açık göstergesi olarak okunur. Bu nedenle, kolektifleşme sürecinde ABD hegemonyasının üstlendiği işlevler basit olarak bu ülkenin dış politikasına indirgenemez. Tek kutuplu yapıdaki hegemonya, çıkarları kolektifleştirme eğilimine katkı sağlamakta; bu nedenle, çıkar tanımının ortak parametrelerce tanımlanabilmesini teminen de öteki ülkelerin yapılarını kendisine benzetmeye çalışmaktadır. Bölgesel modelleme bu benzetme politikasının araçlarından biridir.

Sosyal gerçekliğin sürekli oluşumu, kuralın varlığı ve taraflılığı, çıkarların kolektifleşme eğiliminde olması gibi oluşturmacı varsayımlar çerçevesinde; bölgesel modelleme politikasının küresel düzeyde ortak bir kültürel taban inşaa edilmesi, bu kapsamda bir kısım ortak kuralların belirlenmesi ve buna bağlı olarak insanların ve devletlerin çıkarlarının dünya ölçeğini kapsayacak doğrultuda kolektifleşmesi sürecinde önemli işlevleri olduğu görülmektedir. Bu süreç her ne kadar daha çok hegemonya tarafından belirlenen kıstaslara göre biçimleniyor olsa da; öteki yerel ve bölgesel aktörlerin de inşaa sürecine kendi güçleri oranında katıldığı varsayılır (Onuf, 1994, s. 19). Dolayısıyla, hegemonya öncülüğünde uygulanan bölgesel modelleme ile küresel çerçevede ortaya çıkmakta olan bir dizi ortaklıklar, Hobbesçu uluslararası ilişkiler düzenini Lockçu ve Kantçı anlayışlara doğru kaydırmaktadır.

Tablo 1: Bölgesel modelleme politikasının kuramsal çerçevesi

		Bölgesel modelleme politikasının hegemonya düzenindeki yeri		
		Çerçeve	İşlev	Amaç
Yaklaşımlar / Varsayımlar	Gerçekçilik			
	Özerklik ve dış politika	Anarşi	Politika aracı	Ödüllendirme/cezalandırma
	Devletin iç organizasyon bağımsızlığı	Güçler dengesizliğine bağlı azalan bağımsızlık	İç işlere müdahale	Devlet oluş şartlarının hegemonyaya benzetilmesi
	Devletin en güçlü olma eğilimi	Anarşide hegemonya eğilimi	Hegemonya gücünün ekserileştirilmesi	Dünya devleti olarak anarşiye son verme
	Liberalizm			
	Devletin rasyonelliği	Serbest piyasa	Maddi çıkar yaratma	Rasyonelliğin tekillleştirilmesi
	Devletin temsil niteliği	Demokrasi	Çıkarların temsille takibi	Temsil uygulamasının küreselleştirilmesi
	Devletler arası karşılıklı bağımlılık	Küreselleşme	Karşılıklı bağımlılığın geliştirilmesi	Karşılıklı bağımlılığın gereklerine dönük hegemonya yönetimi kurulması
	Oluşturmacılık			
	Sosyal gerçeklik	Sosyal oluşum	Değiştirme aracı	Sosyalleşme
Kuralın varlığı ve taraflılığı	Güç oranında kural koyma	Kuralın kabul ettirilmesi	Kuralın söylem yoluyla nesnelleştirilmesi	
Çıkarların kolektifleşmesi	Ortak kültürel taban	Siyasal, ekonomik ve sosyal ortaklıklar yaratılması	Küresel ölçekte siyasal ve toplumsal bir düzen oluşturulması	

Tablo 1'in incelenmesinden görüleceği üzere, belli başlı uluslararası ilişkiler kuramları çerçevesinde bölgesel modelleme politikasının hegemonya düzenindeki yerinin kavramlaştırılması, bugünün dünya politikasının anlaşılmasında bazı ipuçları vermektedir. Bölgesel modelleme ilk bakışta sadece gerçekçilik varsayımları doğrultusunda bugünün hegemonya gücü ABD'nin dış politika aracı konumunda görünmektedir. Aynı şekilde

demokrasi, insan hakları ve sivil toplum gibi değerlere yapılan atıflar politikanın sanki sadece liberal kapsamda değerlendirilebileceği izlenimini vermektedir. Oysa Tablo 1’de ortaya konduğu gibi, başlıca kuramların varsayımlarıyla bölgesel modelleme politikası aynı anda değerlendirildiğinde, politikanın hegemonya düzeninin küresel ölçekte kurumsallaştırılmasında önemli işlevler üstlendiği görülmektedir. Gerçekçilik bağlamında bölgesel modelleme, bütün öteki devletlerin devlet oluş biçimlerinin hegemonyaya benzetilerek, hegemonyanın bir anlamda dünya devleti haline gelmesinde kullanılmaktadır. Liberal bakışta, devletlerin birbirlerine olan bağımlılıkları, rasyonellik ve temsil gibi varsayımlar doğrultusunda, hegemonyanın sahip olduğu niteliklerin küresel ölçekte yaygınlaştırılmasında, böylece varsayımların öngördüğü niteliklerin biricikleştirilmesinde işlevler üstlenmektedir. Oluşturmacı kabuller ekseninde ise, devletler arasında yaratılacak ortaklıklar vasıtasıyla uluslararası aktörlerin sosyalleşmesini ve buna bağlı olarak ortaya çıkan kuralların ve küresel toplumsal düzenin olağanlaşmasını sağlamaktadır. Bu yüzden, bölgesel modelleme politikasının uluslararası ilişkiler kuramlarından bağımsız biçimde herhangi bir ülkenin sadece iç meselesi biçiminde incelenmesi veya belirli bir kuramla özdeşleştirilmesi, bugün küresel ölçekte cereyan eden uluslararası politikanın anlaşılması imkanını daraltacaktır.

Sonuç

Soğuk Savaş’ın sonuyla birlikte ABD’nin temsil etmiş olduğu serbest piyasa ve demokratik değerlere dayanan ekonomik, siyasal ve toplumsal düzenin alternatifsiz kalması (Fukuyama, 1992) neticesinde; bütün ülkelerin iç işlerini bu alternatifte göre yeniden düzenlemesi gerektiği, bunun herkesin çıkarına olacağı biçiminde yaygınlaşan bir bakış açısı vardır. Dünyanın gelişmekte ve gelişmemiş bölgelerinde bu yöndeki değişimin teşvik edilmesi amacıyla, ABD’nin başını çektiği gelişmiş ülkeler ve uluslararası örgütler yoluyla bölgesel düzeyde bir kısım ülkelerin pozitif veya negatif biçimde modellenmesi yaygınlaşmıştır. Özellikle 11 Eylül olayından sonra bu modelleme girişimleri daha da yoğunlaşmıştır.

Bu bağlamda, tek kutuplu uluslararası ilişkiler sisteminde hegemonya tarafından başvurulan sıradan bir yöntem haline gelen bölgesel modellemenin uluslararası ilişkiler kuramı çerçevesinde nasıl anlaşılması gerektiği önem kazanmıştır. Zira, Soğuk Savaş yılları boyunca disipline damgasını vuran gerçekçi yorumlar doğrultusunda; uluslararası sistemin merkezi bir hükümetin bulunmaması anlamında anarşik olduğu, devletlerin de bu sistem içinde kendi başlarının çaresine bakmakla yükümlü olduğu, devletin iç yapısıyla dışarıyı arasındaki ayırımın sahip olunan egemenlik tarafından kalıcı kılındığı, anarşik ortamda devletlerin bir örnek ve rasyonel biçimde hareket ettikleri varsayılmıştır (Waltz, 1979). Bu gerçekçi paradigmaya eklenen uluslararası hegemonya (Gilpin, 1981) ve rejim (Krasner, 1983) analizleri de, yaklaşımın temel varsayımlarına dayalı olarak halihazırdaki uluslararası sistemi hakim devletin oluşturduğu örgütsel/hukuksal yapıyı çözümleyerek açıklama yoluna girmiştir. 1980’li yıllardan itibaren disiplin içinde önemi artan liberal bakış açıları da; devletler arasında ortaya çıkan bağımlılığın uluslararası sistemin temel niteliği haline gelmeye başladığını, dolayısıyla sistemin yönetiminin herhangi bir ülkenin hegemonyasına dayalı olmaktan ziyade, aktörler arasındaki bağımlılık ilişkisinin bir yansıması olan uluslararası örgütlerce devralınmaya başlandığını ileri sürmüştür (Keohane, 1984). 1990’lı yıllarla birlikte disiplin içinde temel yaklaşımlardan biri olmaya başlayan oluşturmacı düşünceler ise; devletler arası ilişkilerin toplumsallık boyutunu dikkate alarak uluslararası sistemi açıklamaya çalışmış; devletleri tanımlayıcı niteliklerin sosyal inşaa sırasında her zaman değişime maruz

kalabileceğini; sistemin anarşik yapısının, egemenliğin ve ulusal kimliğin değişmez kabul edilmesinin mümkün olmadığını iddia etmiştir (Wendt, 1999).

Bu çerçevede, tek kutuplulukla birlikte sistem içinde sıklıkla görülmeye başlanan bölgesel modelleme politikasının başlıca uluslararası ilişkiler kuramları kapsamında nasıl değerlendirilmesi gerektiği konusu hassaslaşmıştır. ABD'nin başında olduğu gelişmiş ülkelerce temsil edilen ekonomik, siyasal ve toplumsal organizasyon biçiminin dünyanın geri kalanına yaygınlaştırılması isteğinin ve bu bağlamda başvurulmuş en önemli araçlardan biri olan bölgesel modellemenin, değişen uluslararası ilişkilerin bir yansıması olduğu görülmektedir. Gerçekçi varsayımlara göre, hegemonya konumundaki devletin küresel ölçekte bir dış politika aracı görünümündeki bölgesel modelleme, aynı zamanda bölgesel güçler için de ulusal çıkarlarının ekserileştirilmesi için fırsatlar sunmaktadır. Buna karşın hegemonyanın bölgesel modelleme politikası yoluyla öteki ülkelerin devlet oluş biçimlerini dönüştürme eğilimi; küreselleşme tartışmaları ekseninde gündeme getirilen devletlerin egemenliğinin anlamını yitirdiği ve iç/dış ortamlar arasındaki ayırımın artık ortadan kalktığı (Cha, 2000, s. 391-393) yönündeki iddiaları güçlendirmektedir.

Bölgesel modellemenin liberal ve oluşturmacı varsayımlar ekseninde yorumlanması ise bu iki yaklaşımın ortak noktalarını açığa çıkarmaktadır. Her iki yaklaşım da uluslararası ilişkiler disiplininde bir zamanlar (iki dünya savaşı arası dönem) etkin olan düşünselci geleneğin izlerini taşır. Demokratik değerlerin yaygınlaşmasının, uluslararası örgütlerin etkinliklerinin artırılmasının ve devletler arası ilişkilerin bağlayıcı bir kısım hukuki normlarla düzenlenmesinin savaş olgusunu asgariye indireceği varsayımları (Smith, 1995). Hem ekonomik hem de siyasal değerlerin devletler arasında ortaklaştırılması uluslararası kültürde bir taban yaratabilecek ve Kantçı düzene yol verebilecektir. Bu yüzden, tek kutuplu düzende oluşturmacı varsayımların inceleme konuları içinde uluslararası kurumların önemli yer tutması, liberalizm (Ikenberry, 2001a) ile oluşturmacılığın küresel hegemonyaya bakışlarının benzerlikler arzettiğini gösterir. Ayrıca, iki kutupluluktan tek kutupluluğa (Amerikan hegemonyası veya imparatorluğu) (Haglund, 2004) geçişin adaptasyon süreci gerektirdiği (Wimelius, 2007, s. 129); bunun, oluşturmacı varsayımlar ekseninde uluslararası ilişkilerde yeni pratikler yaratacağı, kimliklerin değişiminin kaçınılmaz olacağı ve sürecin aktörlerin sosyalleşmesiyle ilgili olduğu (Flockhart, 2004, s. 5-7) dikkate alınmalıdır. Hem liberalizmin hem de oluşturmacılığın düşünselci boyutu dikkate alındığında; bölgesel modelleme politikasının bu yaklaşımların temel varsayımlarıyla uyumlu olduğu açıktır. Dolayısıyla, ekonomik ilişkilerin yaygınlaşarak karşılıklı bağımlılık arzemesi, siyasal ve kültürel homojenleşme bağlamında kavramlaştırılan küreselleşme süreci içinde klasik egemenlik ilkesine dayalı devletin köklü biçimde yeniden yapılanmakta olduğu ve dünya ölçeğinde bir toplum oluşumuna doğru gidildiği ileri sürülebilir (Held, 1995).

Sonuçta her üç yaklaşımın temel varsayımları ekseninde tek kutuplu düzendeki hegemonyanın, düşünselci idealdeki dünya devletine benzer bir olgunun oluşturulmasını, bugünün gerçekliğine uygun politikalarla gerçekleştirmeye çalıştığı iddia edilebilir. Bölgesel modelleme bu politikalardan biri konumunda olup, ideal durumun halihazırdaki hegemonyanın öncelikleri çerçevesinde var edilmesi amacına dönüktür ve bugüne has olarak gerçekçidir (Cohen ve Dale, 2005). Belli başlı uluslararası ilişkiler kuramlarının tek kutuplu yapıdaki hegemonyaya bakışları farklı varsayımlar nedeniyle ayrışmış gibi görünse de, Tablo 1'de görüldüğü üzere; dünya çapında bir devlet, toplum, pazar veya kültürel taban var edilmesi anlamında hegemonyanın bugünkü politikaları ile bahse konu kuramların varsayımlarının öngördüğü sonuçlar birbirini tamamlamaktadır. Hegemonya merkezli küresel

bir yapının oluşturulması sürecinde başvurulan küreselleşme veya küresel toplum söylemleri, modelleme ve dünyayı hegemonya öncelikleri doğrultusunda biçimlendirme girişiminin (Ayoob ve Zierler, 2005, s. 38) meşrulaştırıcı boyutunu teşkil etmektedir. Öteki devletlerin devlet oluş biçimlerinin kültürel eksende dönüştürülmesi ve bu amaçla hegemonya tarafından kimi zaman uluslararası örgütlerin kullanılması, tek kutuplu uluslararası ilişkiler yapısında ABD dış politikasının yumuşak güç unsurlarını oluşturmaktadır (Nye, 2004). Modellemenin kimi durumda güç kullanılarak (Afganistan ve Irak savaşları) yapılması da hegemonya politikasının askeri boyutunu teşkil eder. Bu kapsamda, tek kutuplu dünyadaki hegemonyanın önemli bir dış politika aracı olan bölgesel modelleme, anarşi (gerçekçi), pazar (liberal) veya toplum (oluşturmacı) ortamlarında aynı anda başvurulan ve öteki devletleri -ortam hangi kuramsal çerçevede tanımlanırsa tanımlansın- hegemonya tarafından tayin edilen öncelikler doğrultusunda kendilerini yeniden tanımlamaya yönelten bir politikadır.

Kaynaklar

- Adler, E. (1997). Seizing the middle ground: constructivism in world politics. *European Journal of International Relations*, 3 (3), 319-363.
- Ayoob, M. ve Zierler, M. (2005). The unipolar concert. *World Policy Journal*, 22 (1), 31-42.
- Brzezinski, Z. (2003/2004). Hegemonic quicksand. *The National Interest*, Winter, 5-16.
- Carney, T. (2005). The Sudan: Political Islam and terrorism. R.I. Rotberg, (Ed.). *Battling terrorism in the horn of Africa*. (119-140). Cambridge: World Peace Foundation.
- Carr, E.H. (1964). *The twenty years' crisis 1919-1939: An introduction to the study of international relations*. New York: Harper & Row.
- Carter, A.B. (2001/02). The architecture of government in the face of terrorism. *International Security*, 26 (3), 5-23.
- Cha, V.D. (2000). Globalization and the study of international security. *Journal of Peace Research*, 37 (3), 391-403.
- Cohen, A. ve Dale, H. (2005). The advance democracy act: A dose of realism needed. Executive Memorandum, No 968, The Heritage Foundation.
- Cox, M. (2001). Whatever happened to American decline? International relations and the New United States hegemony. *New Political Economy*, 6 (3), 311-340.
- Cronin, A.K. (2002/03). Behind the curve: Globalization and international terrorism. *International Security*, 27 (3), 30-58.
- Deshazo, P., Primiani, T. ve McLean, P. (2007). Back from the brink: Evaluating progress in Colombia, 1999-2007. CSIS Report, Washington D.C.
- Dobriansky, P. (2003). Shining a light: U.S. efforts to strengthen democracy worldwide. *U.S. Foreign Policy Agenda: An Electronic Journal of the U.S. Department of State*, 8 (1).
- Edström, H. ve Wiss, A. (Ed.). (2007). *International trend analysis-yearbook 2007*. Stockholm: Swedish Defence Research Agency.
- Epstein, S., Serafino, N. ve Miko, F. (2007). Democracy promotion: Cornerstone of U.S. foreign policy?. CRS Report for Congress, Order Code RL34296, December 26.
- Evans, G. ve Newnham, J. (1998). *The penguin dictionary of international relations*. New York: Penguin.

- Flockhart, T. (2004). Uses and abuses of hegemony: Socialization of democratic norms in post-war Germany and post-war Iraq. Discussion Paper No 27/2004, SPIRIT, Aalborg University.
- Fukuyama, F. (1992). *The end of the history and the last man*. New York: Macmillan.
- Fuller, G. (2004). Turkey's strategic model: Myths or realities?. *The Washington Quarterly*, 27 (3), 51-64.
- Gartzke, E. (2004). Why democracies may actually be less reliable partners. *American Journal of Political Science*, 48 (4), 775-795.
- Gilpin, R. (1981). *War and change in world politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Girdner, E.J. (2004). Operation Iraqi freedom: Invasion, occupation and consolidation of US hegemony in Iraq. *Punjab Journal of Politics*, 28 (2), 1-31.
- Girdner, E.J. (2005). The greater middle east initiative: Regime change, neoliberalism and US global hegemony. *The Turkish Yearbook*, 36, 37-71.
- Haglund, D.G. (2004). Western Europe and the challenge of the "unipolar moment": Is multipolarity the answer?. *Journal of Military and Strategic Studies*, 6 (4).
- Held, D. (1995). *Democracy and the global order: From the modern state to cosmopolitan governance*. Cambridge: Polity Press.
- Hyde-Price, A. (2006). Continental drift: Transatlantic relations and American unipolarity. Paper, 31st Annual BISA Conference, 18-20th December 2006, University College Cork.
- Ikenberry, J.G. (2001a). American power and the empire of capitalist democracy. *Review of International Studies*, 27, 191-212.
- Ikenberry, J. (2001b). *After victory: Institutions, strategic restraint, and the rebuilding of order after major war*. Princeton: Princeton University Press.
- Ish-Shalom, P. (2006). Theory as a hermeneutical mechanism: The democratic peace thesis and the politics of democratization. *European Journal of International Relations*, 12 (4), 565-598.
- Jepperson, R.L., Wendt, A. ve Katzenstein, P. J. (1996). Norms, identity and culture in national security. P.J. Katzenstein, (Ed.). *The culture of national security: Norms and identity in world politics*. (33-75). New York: Columbia University Press.
- Jervis, R. (2002). Theories of war in an era of leading-power peace. *American Political Science Review*, 96 (1), 1-14.
- Keohane, R. (1984). *After hegemony: Cooperation and discord in the world political economy*. Princeton: Princeton University Press.
- Krasner, S. (1983). *Structural causes and regime consequences: Regimes as intervening variables*. Ithaca: Cornell University Press.
- Krebs, R.R. ve Lobasz, J.K. (2007). Fixing the meaning of 9/11: Hegemony, coercion and the road to war in Iraq. *Security Studies*, 16 (3), 409-451.
- Laffey, M. (2003). Discerning the patterns of world order: Noam Chomsky and international theory after the cold war. *Review of International Studies*, 29, 587-604.
- Lang, A.T.F. (2006). Reconstructing embedded liberalism: John Gerard Ruggie and constructivist approaches to the study of international trade regime. *Journal of International Economic Law*, 9 (1), 81-116.
- Malka, H. ve Alterman, J. (2006). Arab reform and foreign aid: Lessons from Morocco. *CSIS Significant Issues Series*, 28 (4), Washington D.C.: The CSIS Press.
- Mearsheimer, J. (2001). *The tragedy of great power politics*. New York: W.W. Norton.
- Moravcsik, A. (1997). Taking preferences seriously: A liberal theory of international politics. *International Organization*, 51 (4), 513-553.
- Morgenthau, H.J. (1992). *Politics among nations*. New York: McGraw Hill.

- Nye, J.S. (2004). *The paradox of American power: Why the world's only superpower can not go it alone*. New York: Oxford University Press.
- Onuf, N. (1994). Constitution of international society. *European Journal of International Law*, 5 (1), 1-19.
- Onuf, N. (2002). Worlds of our making: The strange career of constructivism in international relations. D.J. Puchala, (Ed.). *Visions of international relations*. (119-141). Columbia: University of South Carolina Press.
- Resnyansky, L. (2007). Integration of social sciences in modelling: An interactionist approach to research practice. Conference Paper, ICCCD, 27-28 August 2007, University of Maryland.
- Smith, T. (1995). A Wilsonian world. *World Policy Journal*, 12 (2).
- Stobdan, P. (2006). Building a strategic partnership with Kazakhstan. *Central Asia and the Caucasus Journal of Social and Political Studies*, 5 (41), 113-125.
- Taliaferro, J.W. (2000/01). Security seeking under anarchy. *International Security*, 25 (3), 128-161.
- U.S. Government Printing Office. (2006). U.S. security policy in Central Asia: Hearing, October 17, 2005. Serial No 109-132. Washington D.C.
- Waltz, K. (1979). *Theory of international politics*. New York: Random House.
- Wendt, A. (1999). *Social theory of international politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wimelius, M.E. (2007). The future of military interventions: Who, why and where?. H.Edström ve A. Wiss, (Ed.). *International trend analysis-yearbook 2007*. (117-138). Stockholm: Swedish Defence Research Agency.
- Wohlforth, W. (1999). The stability of a unipolar world. *International Security*, 24 (1), 5-41.
- Zakaria, F. (1998). *From wealth to power: The unusual origins of America's world role*. Princeton: Princeton University Press.